Jaana Suvisaari
Kristiina Kuussaari

13.10.2022

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemistilaisuus 14.10.2022

Mielenterveys- ja päihdelainsäädännön uudistamiseen liittyvä hallituksen esitys

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta saapua kuultavaksi ja antaa asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi, jotka liittyvät mielenterveys- ja päihdelainsäädännön uudistamiseen.

Lakiesityksen tavoitteena on selkeyttää hyvinvointialueiden ja kuntien mielenterveyden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön tehtäviä sekä mielenterveys-, päihde- ja riippuvuustyön ja hoidon toteuttamista osana hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos pitää hallituksen esitystä kannatettavana. Haluamme kuitenkin kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin esityksessä:

Mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevä mielenterveystyö

Lausuntopalautteessa esitetään toive sääntelyn tarkentamisesta kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyön osalta ja sen osalta, miten kunnissa tulisi käytännössä toteuttaa niille jäävää mielenterveyden edistämisen tehtävää. Tekstissä tulisi määritellä (esim. sivulla 131, missä viittaus uuteen pykälään 7b §, ja lisätä viittaus 20 §) mielenterveyden edistäminen tarkemmin, jolloin kunnille on selkeää se, miten niiden tulisi toteuttaa mielenterveyden edistämisen tehtävää osana laaja-alaisia kunnan eri toimijoiden yhteisiä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimia ja yhteistyössä hyvinvointialueen kanssa (sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021, 6 ja 7 §). Tämän myötä mielenterveyden edistämisen käsitteen käyttö lakiesityksissä tulisi korjata yhdenmukaiseksi. Viitatessa uusiin pykäliin 7b §, 20 § ja kunnissa ja hyvinvointialueilla tehtävään mielenterveyden edistämisen työhön tulisi tekstissä käyttää yhdenmukaisesti termejä *mielenterveyden edistäminen* tai *mielenterveyttä edistävä työ* (ei ehkäisevä/ennaltaehkäisevä mielenterveystyö, katso esim. s. 92, 119, 142, 146, 181, 184, 213).

Mielenterveyden edistäminen (promootio) on toimintaa, joka tukee hyvän mielenterveyden eli mielen hyvinvoinnin toteutumista ja jonka tavoitteena on vahvistavien ja suojaavien tekijöiden lisääminen. Mielenterveyttä edistetään yksilötasolla esimerkiksi tukemalla myönteistä itsetuntoa ja vahvistamalla elämänhallintakykyä, yhteisötasolla vahvistamalla sosiaalista tukea ja osallisuutta sekä lisäämällä lähiympäristöjen viihtyisyyttä ja turvallisuutta sekä rakenteiden tasolla esimerkiksi turvaamalla taloudellinen toimeentulo ja tekemällä yhteiskunnallisia päätöksiä, jotka vähentävät syrjintää ja epätasa-arvoa. Edistämistyön tavoitteena on suojella ja parantaa koko väestön mielen hyvinvointia. Mielenterveyshäiriöiden ehkäisyssä (preventio) painopiste on mielenterveysongelmien ja -häiriöiden ehkäisemisessä erityisesti riskiryhmiin vaikuttamalla.

Mielenterveyden edistämisen toimenpiteillä ja mielenterveysongelmien tai -häiriöiden ehkäisyn toimenpiteillä voi olla yhteisiä rajapintoja ja ne yhdessä mielenterveyshäiriöiden hoidon kanssa muodostavat mielenterveystyön kokonaisuuden.

Jaana Suvisaari
Kristiina Kuussaari

13.10.2022

Mielenterveyden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön sijoittaminen samaan pykälään voi hankaloittaa näiden toimien erottamista omana toimintanaan. Mielenterveyden edistäminen on laaja-alaista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintaa, ja mielen hyvinvoinnin taustatekijät sijaitsevat yksilö-, perhe-, yhteisö- sekä yhteiskuntatasoilla. Taustatekijöitä ovat esimerkiksi resilienssin tunne, liikunta-aktiivisuus, sosiaaliset suhteet, rakennettu ympäristö ja poliittinen osallistuminen. Ehkäisevä päihdetyö on myös osa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämistä. Sen tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön sekä rahapelaamisen aiheuttamia haittoja niin päihteiden käyttäjille, heidän läheisilleen kuin yhteiskunnallekin. Työn tavoitteena on myös lisätä ymmärrystä päihteiden, tupakka- ja nikotiinituotteiden käytöstä sekä rahapelaamisesta ja niihin liittyvistä ilmiöistä sekä edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista päihteisiin liittyvissä asioissa.

THL pitää tärkeänä sitä, että sekä sosiaalihuoltolaissa että terveydenhuoltolaissa viitataan myös ehkäisevän päihdetyön järjestämislakiin (532/2015). Mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevä päihdetyö ja kuntien ja hyvinvointialueiden niitä koskevat tehtävät olisi kuitenkin kuvattava niin, että jäsentyvät selkeästi omiksi kokonaisuuksikseen.

Päihde- ja riippuvuuspalvelut

HE:n sosiaalihuoltolakia käsittelevässä kokonaisuuden 3 §:ssä määritellään erityistä tukea tarvitseviksi henkilöiksi ja asiakkaiksi myös henkilöt, joilla on muuta riippuvuuskäyttäytymistä. Perusteluosiossa (s. 117) on täsmennetty, että tällä viitataan toiminnallisiin riippuvuuksiin, kuten rahapeliriippuvuus. Muun riippuvuuskäyttäytymisen käsitettä tulisi kuitenkin HE:n perusteluosassa täsmentää siten, että siihen otettaisiin mukaan myös muu kuin rahapelaaminen kuten esimerkiksi tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö ja digipeliriippuvuus, sekä näihin liittyvä ylivelkaantuminen ja pikavippien käyttö. Samanlainen käsitteen laajentaminen tulisi tehdä myös sosiaalihuoltolain 24 § ja 24a§:ssä. Riippuvuushoidon osalta vastaavat lisäykset tulisi tehdä myös terveydenhuoltolain perusteluosaan. Näin hyvinvointialueille välittyisi selkeä viesti siitä, mitä riippuvuustyöllä ja riippuvuushoidolla tarkoitetaan ja mihin ilmiöihin palveluja tulisi järjestää. Jos yksityiskohtaisempi määritelmä tuotaisiin esiin myös pykälätasolla, olisi viesti vielä selkeämpi. Esimerkiksi kansallisessa päihde- ja riippuvuusstrategiassa (STM 2021) on määritelty päihde- ja riippuvuustyö tässä laajuudessa.

Terveydenhuoltolaissa olisi vieroitushoidon lisäksi tarpeen nostaa esiin lyhytaikaisen selviämishoidon järjestäminen osana terveydenhuollon kiireellistä hoitoa tilanteissa, joissa voimakkaasti päihtynyt henkilö tarvitsee valvontaa oman turvallisuuteensa vuoksi. Poliisin tekemien säilöönottojen sijaan olisi tarkoituksenmukaista sijoittaa henkilö terveydenhuollon ammattilaisten toteuttamaan lyhytaikaiseen selviämishoitoon. Eduskunnan oikeusasiamies on todennut puutteet selviämishoidon järjestämisessä ja palvelun järjestämisvastuuta koskevassa sääntelyssä putkakuolemien selvityksen yhteydessä ja on esittänyt tilanteen korjaamista sote-uudistuksen yhteydessä. Ratkaisujen tulisi perustua integratiivisiin palvelumalleihin, eikä niiden pidä johtaa ao. ongelmista kärsivien ihmisten syrjintään ja käännyttämiseen ns. normaalipalveluissa ja esim. hyvinvointialueiden yhteispäivystystoiminnassa.

Terveydenhuoltolaissa keskitytään ehkäisevään työhön, hoitoon ja kuntoutukseen. Haittojen vähentämiseen liittyvä työ määritellään terveydenhuoltolaissa epäsuorasti ohjauksena ja neuvontana, sekä päihde- ja riippuvuushäiriöiden ehkäisynä, tutkimuksena, hoitona ja kuntoutuksena. Päihteiden käytön haittojen vähentämiseen tähtäävät palvelut voivat kuitenkin olla

Jaana Suvisaari
Kristiina Kuussaari

13.10.2022

yksi tärkeä osa päihde- ja riippuvuusongelmia kokevan toipumispolkua. Vaikuttava esimerkki tällaisista palveluista ovat huumeita käyttäville suunnatut terveysneuvontapalvelut, joiden lainsäädäntöperusta löytyy tartuntatautiasetuksesta (146/2017, 6§). Päihteiden käytön haittojen vähentämiseen tähtääminen voisi olla hyvä mainita terveydenhuoltolaissa myös sen vuoksi, että haittojen vähentämiseen liittyviä palveluja ollaan myös mahdollisesti laajentamassa, kun turvallisen pistämisympäristön mahdollistavan huumeiden käyttöhuoneen pilotointiin liittyvää lainsäädäntöselvittelyä ollaan tekemässä useamman ministeriön yhteistyössä. Mikäli se tulee jossain vaiheessa etenemään, toiminta vaatii onnistuakseen terveydenhuoltolaissa kuvatun päihde- ja riippuvuushoidon sekä sosiaalihuoltolaissa kuvatun päihde- ja riippuvuustyön sekä päihde- ja riippuvuustyön erityisten palvelujen hyvää yhteistyötä. Päihteiden käytön haittojen vähentämisen (huumeiden käyttäjien terveysneuvonta, turvallisen pistämisen tilat yms.) tulee olla osa sosiaali- ja terveydenhuollon tuottamia päihde- ja riippuvuustyötä ja -hoitoa. Se, että termiä ”haittojen vähentäminen” ei näy HE:ssä, voi vaikeuttaa haittojen vähentämiseen tähtäävien palvelujen kehittämistä.

Muita huomioita

Lain perustelutekstissä esitetään, että mielenterveyshäiriöt eivät olisi yleistyneet viimeisen 30 vuoden aikana. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos huomauttaa, että tästä ei ole näyttöä. 11 vuotta sitten tehdyn Terveys 2011-tutkimuksen mukaan masennushäiriöt ovat yleistyneet työikäisillä naisilla. Tämän jälkeen mielenterveyshäiriöiden esiintyvyyttä kattavalla väestöaineistolla ei ole tutkittu missään ikäryhmässä. Kaikissa ikäryhmissä hoitoon hakeutuminen on kuitenkin lisääntynyt, korostuneimmin nuorilla ja nuorilla aikuisilla. Ei ole mahdollista sanoa, missä määrin kyse on siitä, että tietoisuus mielenterveysongelmista on lisääntynyt ja hoitoon hakeutumisen kynnys madaltunut, ja missä määrin mahdollisesti myös mielenterveyshäiriöiden yleistymisestä.

Esityksessä todetaan, että ”Sosiaalihuollossa psykososiaalista tukea voidaan kuitenkin tarvita ja toteuttaa myös virka-aikaisissa palveluissa erilaisiin elämänvaiheisiin liittyvissä järkyttävissä muutoksissa, jotka henkilö kokee järkyttävinä. Tällaisia elämäntilanteita voivat olla esimerkiksi erotilanteet, työttömyys, oma tai omaisten sairastuminen, lapsen saaminen tai eläkkeelle siirtyminen.” Elämänvaihekriiseissä voidaan tarvita psykososiaalista tukea, mutta ehdotamme, että tässä kohtaa ei puhuttaisi ”järkyttävistä muutoksista, jotka henkilö kokee järkyttävinä”, jotta elämänvaihekriiseissä tarvittava tuki ei sekoittuisi äkillisissä traumaattisissa tilanteissa välittömästi tarvittavaan psykososiaaliseen tukeen. Esityksessä käytetään termiä ”sähköiset psykoterapiat (niin sanotut nettiterapiat)”. Suosittelemme termiksi verkkoterapiaa.

Palveluiden kehittämisestä todetaan, että ”Kehittämistyön tukena ja apuna palveluja kehitettäessä, toteutettaessa ja arvioitaessa voitaisiin hyödyntää kokemusasiantuntijoiden sekä muiden palvelujen käyttäjien asiantuntemusta.” Kannatamme painokkaampaa suositusta kokemusasiantuntijoiden ja muiden palvelujen käyttäjien asiantuntemuksen hyödyntämiseen palvelujen kehittämistyössä.

Etäasioinnin yhä yleistyessä on tärkeä varmistaa, että potilaalla säilyy mahdollisuus valita etäasioinnin ja tavanomaisen vastaanottokäynnin välillä. Etäpalvelujen laatua ja vaikuttavuutta tulisi myös tutkia.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Jaana Suvisaari
Kristiina Kuussaari

13.10.2022

Johtaja Mika Salminen